

УДК 7(74)(745)

ХУДОЖНИК ВОЛОДИМИР КАРЛОВИЧ МЕНК З КОЛЕКЦІЇ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА НМІУ

Цугорко О.П.

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Форманюк Т.М.

Національний музей історії України

Досліджені живописні полотна художника-передвижника російського походження В.К. Менка кінця XIX ст. з колекції образотворчого мистецтва Національного музею історії України, які ще не були опубліковані. Володимир Карлович – представник видатної плеяди українських художників-передвижників кінця XIX – початку XX ст., до якої належали С. Світославський, М. Пимоненко, С. Васильківський, К. Костанді та ін. Виконані в Україні пейзажі віддзеркалюють еволюцію творчості Менка – його поступовий перехід від улюбленої передвижниками дещо умовної сіро-брунатої гами до багатоколірного блакитно-сірого плерного колориту. Також, він виконував іконописні роботи в соборах Києва. В ході опрацювання художніх творів проаналізовано особливості плерної техніки В. Менка.

Ключові слова: український пейзаж, плер, українське малярство XIX ст., художник Володимир Менк, Національний музей історії України.

Постановка проблеми. Пейзажні роботи художника В.К. Менка з фондів НМІУ раніше не мали достатньої наукової атрибуції. Для введення їх в науковий обіг та участі в музейних експозиціях і виставках необхідно було провести наукове дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових праць дослідників творчості художника В.К. Менка в культурно-мистецькій сфері дають можливість відкрити раніше забутих художників-передвижників, які зробили свій внесок в розвиток українського мистецтва періоду кінця XIX ст. Теоретичною базою для дослідження слугували праці таких мистецтвознавців як, насамперед, Сторчай О.В., Коваленко О.М. та ін. науковців. Під час наукової атрибуції було уточнено, що виконані в Україні пейзажі віддзеркалюють еволюцію творчості художника – його поступовий перехід від улюбленої передвижниками дещо умовної сіро-брунатої гами до багатоколірного блакитно-сірого плерного колориту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не всі живописні роботи художника-передвижника В.К. Менка відомі, які зберігаються в державних музеях або приватних колекціях. Глибоке вивчення музейної колекції обумовлює її систематизацію.

Мета статті. Стаття присвячена пейзажним полотнам художника В.К. Менка з колекції образотворчого мистецтва НМІУ, які раніше не були опубліковані. В незалежній Україні звернулись до своїх традицій і стали більше цікавитись забутими українськими художниками.

Виклад основного матеріалу. Володимир Карлович Менк – один із яскравих передвижників, роботи якого знаходяться в колекції образотворчого мистецтва НМІУ. Це представник славетної когорти українських художників передвижників кінця XIX – початку XX ст., до якої належали С. Світославський, М. Пимоненко, С. Васильківський, К. Костанді та ін. Хоч народився художник і деякий час працював в Росії, українська природа своєю красою заповнила Володимира Карловича. Головним критерієм світосприйняття художника був реалізм та щире прагнення в ово-

лодінні законами плерного живопису, що сприяло насиченню полотен митця сонячним світлом, повітрям, яскравою багатобарвністю кольорів.

Народився Володимир Менк в Архангельську в 1 лютого 1856 р. В ранньому віці проявив себе як талановитий художник. По закінченні реального училища в 1873 р. поїхав в Петербург навчатися в Академію мистецтв. В Петербурзі став вільним слухачем Академії мистецтв у класі І. Крамського, паралельно заробляючи собі на життя в Страховому товаристві. Через чотири роки, коли Володимир достатньо оволодів живописом, Крамський вирішив, що настав момент випустити свого учня. Майстерність Володимира настільки зросла за роки навчання, що він вирішив взяти його своїм помічником в палац Великої княгині Катерини. Але за своїм дуже скромним характером, Володимир Карловичу не подобалось пишне придворне життя, та й догоджати високим чинам було не в його стилі [2].

Під час своїх канікул, В. Менк з великим задоволенням робив начерки та олійні ескізи пейзажів свого рідного краю. Восени І. Крамський, побачивши сіро-брунатні кольори пейзажів болотів, лісів і тундр, замість яскравих парадних портретів, був дуже засмучений. Після довгої розмови учня і вчителя, Менк признався, що йому тяжко морально вести переговори з замовниками, догоджати їм, а в професії портретиста він розчарувався. Маючи палке бажання стати пейзажистом, він став одним із учнів І. Шишкіна. Про що пізніше подякує йому у листі: «...до знакомства с Вами я любил природу бессознательно...», «...больше всего люблю в живописи – пейзаж, я этим живу». Шишкін для В. Менка був одночасно і наставником і однодумцем [4]. Однак, зрозумівши, що не має часу одночасно проходити курс в Академії, покинув там навчання, про що пізніше буде жалкувати. В Академії мистецтв Володимир Менк був одним з найкращих графіків: він отримав одну велику і дві малі срібні медалі [3, с. 280].

На розвиток творчості Володимира Карловича великий вплив зробили спілкування з відомими художниками, поетами, музикантами і науковцями на творчих вечорах у І. Шишкіна та І. Крам-

ского. На одних із таких зустрічей В. Менк познайомився з українським художником С. Світославським. Це знайомство було знакове, круто змінило напрям творчості молодого художника. Сергій Іванович запросив «на етюди» Володимира до себе на дачу в Києві, яка знаходилась у живописному куточку на вулиці Кирилівській [1, с. 18].

Природа України настільки прекрасна і живописна, що надихає багатьох художників. З 1886 р. художник Менк розпочав працювати над своїми першими українськими краєвидами. Разом з С. Святославським Володимир писав природу, розлив Дніпра, вода якого весною доходила майже до порога будинку [4].

Виконані в Україні пейзажі віддзеркалюють еволюцію творчості Менка – його поступовий перехід від улюбленої передвижниками дещо умовної сіро – брунатної гами до опанування навичками багатокольороного блакитно-сірого пленерного живопису та усвідомлення важливості передачі повітряного середовища, ефектів сонячного освітлення. У цьому йому допомагали й самі краєвиди України – багатобарвні, соковиті, яскраві.

Українські пейзажі у творчості В. Менка найчисленніші. В них відображено природу в усі пори року. Особливо любив митець писати ранню весну та початок зими. Пейзажі України – важливий фактор духовного зростання живописця, який вивів його на шлях пленеру.

Київ на переломі ХІХ–ХХ ст. набував значення консолідуючого літературно-мистецького центру. Активізація культурної діяльності – музичного життя театральних труп, популярність і розвиток газет, альманахів – спричинила появу мистецьких процесів, поступ виставкових рухів, інтеграцію мистецьких ідей довкола нових шляхів (зародився пленеризм, імпресіонізм, символізм). У Києві виникають нові художні товариства, виставкові зали, збільшується кількість мистецьких виставок, організованих місцевими художниками, а також представниками різних мистецьких центрів (Петербурга, Москви, Варшави, Львова, Одеси). Формуються чинники розвитку національної мистецької школи, освіти, а з ними – національної мистецької ідеї. З'являється багатогранне значення Києва як давнього, важливого історичного культурно-мистецького центра, що гуртує кращі творчі імена і переповнює почуття представників мистецтва адекватними настроями [5, с. 110]. Уже наприкінці століття викристалізовується ідея єднання художників України, що жили і творили в непростих, скоріше, важких історично-політичних умовах. Київ наприкінці ХІХ ст. гуртував мистецькі сили і однодумців для прориву з художньої периферії та ізольції. Уся преса приділяла увагу мистецьким справам.

З 1887 р. В. Менк бере активну участь у різних міжнародних виставках. Так він намагався зберегти свою свободу вільного художника і заробити на життя. Та й у Києві збільшується кількість виставок, де члени журі Л. Ковальський (колишній випускник Школи О. Мурашка) разом з художником В. Галімським брали участь у засіданнях комітету Київського товариства сприяння мистецтв. З протоколи засідань цього

товариства можна дізнатися про організацію виставок у 1890-ті рр., закупівлю творів Я. Станіславського, В. Галімського, В. Менка, Л. Ковальського та ін. Одночасно разом з В. Васнецовим виконував роботи над розписами стін у Володимирському соборі в Києві.

В 1892 р. починає працювати вчителем у Фундуклеївській жіночій гімназії, згодом – у 1-му Комерційному училищі, а в 1896 р. в Вечірню рисувальну школу. Ця школа в 1901 р. перейменувалась в Київське Художнє училище, одним із засновників якого був В. Менк.

З початком реформування освіти, в ХІХ столітті у трьох найбільших містах України – Києві, Харкові та Одесі – українські художники заснували три школи, які були відмінні між собою. Київську школу пейзажного живопису представляли Сергій Світославський, Володимир Орловський, Кость Крижицький, Володимир Менк, Петро Левченко. Ці школи в українському пейзажному живописі вже мали перші ознаки створення спеціальної художньої освіти на Україні. Їх діяльність базувалася на розвитку української малярської традиції попередніх часів у поєднанні з реалістичними сучасними впливами [3, с. 281].

Володимир Карлович міг повністю приділяти увагу своїм улюбленим пейзажам тільки в канікули. Енергійний художник встигав мандрувати по Україні, Росії, Криму, Кавказу. Не перериває культурних зв'язків й з Петербургом. Бере участь у виставках «передвижників» в Росії, Берліні, Лондоні, Венеції. Деякі його роботи придбав С. Третяков, робота «Дуби» була куплена Академією.

Протягом багатьох років надавав великого значення розвитку Київського художнього училища. Прагнув розширити і вдосконалити навчальну програму. Разом з О. Мурашко виступав на засіданнях училища наголошуючи про необхідність реорганізації навчального закладу [6; 7].

Дві олійні роботи В.К. Менка, які зберігаються в НМІУ, належать до раннього періоду творчості художника – 1889 р. Саме тоді, коли він з великим натхненням розпочав знайомство з українською природою в майстерні Сергія Івановича. Це картини «Садиба художника Світославського під час весняної повіні» та «Пейзаж». Ці картини підтверджують замилування Володимиром Карловичем пленерним живописом, дають уявлення про його колористичні пошуки. Пластичний мотив у властивій для художника манері поєднує площини землі та неба делікатними кольоровими сполуками. У даних етюдах барвами поєднано дві площини – більшу блідо-синюватого з білими хмарами неба і меншу темнішою в тоні ріки з холодними відтінками кущів верболозу у воді та їх відображенням. Синьо-фіолетові, синьо-сріблясті, синьо-зеленуваті барви річки співмірні з кольорами високого неба і ріки. В даному випадку дерева з верболозами біля них виступають оптичним кольорним центром між кольорами синього неба і води. Автор будує живопис на делікатних відношеннях основних барв – синьої і сіро-зеленої, які пов'язує між собою тонкими проміжними нюансами. Щоб підкреслити ефект величезної повені, коли Дніпро навесні підступав дуже близько до будівель, В. Менк спеціально не зображує берегів – вони безмежні.

Пейзаж на той час у мистецькому середовищі Києва був досить популярним жанром і знаходив спільників у художників різних за талантом, як, скажімо, Менк і Галімський, а також художників, близьких за візуально-стилістичними уподобаннями – Станіславський і Левченко, або різних за манерою письма, відзначаємо при тому доволі поширену у цьому жанрі зображення українських побілених вапном або дерев'яних хат під стріхою, пасік, гребель, вітряків тощо [5, с. 111]. І те, що спадщина В. Менка є показовою стосовно такого роду візуаль-

них уподобань, свідчить про звичність до такого роду малярства з мотивами, що їх зроджувало українське мистецтво.

Висновки. Отже, В. Менк своїми художніми роботами зробив свій внесок у розвиток «передвижництва» та мистецтва пейзажу в Україні. Коли царизм і імперія докладали великих зусиль, щоб загальмувати розвиток української національної культури, він разом з іншими видатними художниками підкреслював, що український народ має самобутню культуру, давні звичаї, свою історію і має право на своє мистецтво.

Список літератури:

1. Говдя П., Коваленко О. Передвижники і Україна. Видавництво: К.: Мистецтво, 1978. – С. 120.
2. Документально-архівний фонд Національного художнього музею України. – Ф. 17. – Од. зб. 64.
3. Русакова Л. Художня освіта в Україні другої половини XIX – початку XX століття: історія та педагогічні пошуки // Проблеми підготовки сучасного вчителя. № 9 (ч. 2). – К., 2014. – С. 279-283.
4. Биографические сведения о моем отце, художнике В.К. Менке [Електронне джерело]. Оксана Сторчай. Режим доступа: <http://sm.etnolog.org.ua/zmist/2016/2/107.pdf>. – Назва з титул. екрана.
5. Федорук О. Джерела культурних взаємин. Україна у творчості польських художників другої половини XIX – початку XX ст. – К., 1976. – С. 109-112; крім того: Українсько-польські мистецькі взаємини. – С. 72-73.
6. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мист. : спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво» / Р.Т. Шмагало. – Львів, 2005. – 22 с.

Цугорко О.П.

Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры

Форманюк Т.М.

Национальный музей истории Украины

ХУДОЖНИК ВЛАДИМИР КАРЛОВИЧ МЕНК ІЗ КОЛЛЕКЦІЇ ІЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ІСКУССТВА НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Аннотация

Исследованы живописные полотна художника-передвижника В.К. Менка конца XIX в. из коллекции изобразительного искусства Национального музея истории Украины, которые еще не были опубликованы. Владимир Карлович Менк – представитель известной плеяды украинских художников-передвижников конца XIX – начала XX ст., таких как С. Святославский, Н. Пимоненко, С. Васильковский, К. Костанди и др. Написанные в Украине пейзажи отображают эволюцию творчества Менка – его постепенный переход от излюбленной передвижниками серой гаммы до многоцветного голубовато-серого колорита. Художник также занимался иконописью. В ходе изучения художественных полотен проанализированы особенности пленэрной техники В. Менка.

Ключевые слова: украинский пейзаж, пленэр, украинское искусство XIX в., художник Владимир Менк, Национальный музей истории Украины.

Tsugorko O.P.

National Academy of Arts and Architecture

Formanuk T.M.

National museum of the history of Ukraine

ARTIST VOLODIMIR MANK OF ART COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE

Summary

The picturesque canvases of the painter-Itinerant of Russian origin V.K. Menk of the end of XIX century from the collection of the fine art of the National Museum of the History of Ukraine, which have not yet been published, are studied. Volodymyr Karlovych – a representative of the outstanding galaxy of Ukrainian painters-Itinerants of the late XIX – early XX century, which includes S. Svitoslavskyi, M. Pymonenko, S. Vasylykivskyi, K. Kostandi, and others. The landscapes painted in Ukraine reflect the evolution of Menk's creativity – his gradual transition from somewhat arbitrary grey-brown scale favoured by the Itinerants to multi-coloured blue-grey plein-air colouring. He also performed icon-painting works in the cathedrals of Kyiv. During the work on artistic works, the peculiarities of the plein-air technique of V. Menk are analysed.

Keywords: Ukrainian landscape, plein-air, Ukrainian painting of XIX century, painter Volodymyr Menk, National Museum of the History of Ukraine.